

crkva u svijetu

godina VIII • broj 1 • split • 1973

SVJETLA I SJENE PISANE RIJEČI

Drago Šimundža

Ogledalo duha i kulture, pisana je riječ, u svojem boljem dijelu, uvijek bila glavni pokretač i usmjerivač plemenitih težnja i čežnja čovječanstva, glasnik i kreator razvojnih tijekova misli i povijesti, oplemenitelj i odgojitelj duha i kulture. Unatoč svojim — koji put — promašajima i lažnim idealima, tisak valjda nigdje na svijetu nije ili, bolje, ne bi smio biti povlašteno sredstvo dresure i duhovnog zarobljavanja. Štoviše, pred njim se danas širi i otvara sve sjajnija i humanija dužnost i uloga objektivnog obavješćivanja i izgrađivanja čovjeka i društva, izmirenja i bratimljenja rasa i kontinenata, otkrivanja i sve objektivnijeg valoriziranja različitih misli i shvaćanja, pogleda, nazora i kultura..., jednom riječi: izgradnja narodnoga i međunarodnoga zajedništva — uz iskreno, stvarno, prihvaćanje slobode duha, humane snošljivosti i mirne koegzistencije.

Te plemenite oznake zdrave i humane misli, očito, na najuspješniji način može i, rekao bih, mora promicati današnji tisak; naravno, najprije u krugu svoje vlastite zajednice, a onda, dosljedno, u širim kružnim valovima povezivanja i međusobnog sporazumijevanja.

Naš katolički tisak, sa svoje strane, ima dakako svoj specifični značaj i ulogu. S jedne strane, on je u prvom redu glasnik i tumač vjerskih objavljenih sadržaja i naravnih društveno-humanističkih poruka; s druge, i on je, sa svojom kršćanskom misli i kulturom, pozvan da sudjeluje s drugima u izgradnji boljeg društva i poretka u svijetu, da svojim izlaganjem i svjedočenjem duhovnih vrednota doprinese svoj udio u podruštvovljenju i bratimljenju ljudi i civilizacija.

To mu je doista zadaća i dužnost. Ne može je se odreći, ako želi biti i ostati stvarni tumač kršćanskog evanđeoskog duha; svjedok i vjesnik koncilskih poruka.

I zaista, kada je riječ o promicanju i učvršćivanju stvarnih ljudskih vrednota i prava, katolički tisak, iznoseći i promičući temeljna kršćanska načela, možemo slobodno kazati, izravno sudjeluje na toliko poželjnom, a nikada u potpunosti ostvarenom načelu: slobode, bratstva i jednakosti među ljudima svih boja, rasa, religija, narodnosti i intimnih misaonih shvaćanja i prihvaćanja.

Premda su, znamo, bitne praksa i stvarnost, ne treba omalovažiti značaj i ulogu tiska, kad on, s druge strane, snažno utječe na tu istu praksu i zbilju otvarajući nove vidike i osmišljavajući bolje odnose.

Uostalom, pisana je riječ, u stvari, u svim razdobljima ljudske povijesti duhovno ogledalo društva i kulture. Iako, na žalost, često korišten u usko-grudne ili, čak, tamne svrhe, tisak je istodobno, u svojem najboljem dijelu, pokretač i kreator humanih, plemenitih akcija i aspiracija čovjeka i društva. Tisak je i danas, kao svjedočanstvo povijesti, najautentičniji odraz razine duha i stvarnih kretanja jednoga naroda, društva i pokreta; siguran pokazatelj stvarnih težnja i aspiracija razdoblja i ideologija. U tisku se — već prema tome je li on puko sredstvo »predobivanja« ili je stvarno istinoljubivi glasnik i istražitelj boljih shvaćanja i odnosa — najbolje očituje i pokazuje bogatstvo ili siromaštvo duha, stvarne društveno-etičke oznake vremena, grupe i pokreta.

Lice i naličje društva i razdoblja, tisak se istina često zlorabi, ali mu se ne mogu, stoga, zaniijekati svijetle strane i ciljevi. Estetsko-etičko oplemenjivanje, kultura duha, misaona i znanstvena istraživanja i priopćavanja, društveni odgoj i izgradnja, danas posebno objektivno obavješćivanje (nepriustranost) — velike su odlike pisane riječi.

Naravno, tisak ima svoje određene obveze i etiku. Prekorači li ih, iznevjeri li im se, gubi u sebi onu svijetlu ulogu i poslanje koji su mu namijenjeni. Ni misaono, ni društveno, pa čak ni estetski-emosivno — ničemu u tom slučaju neće koristiti; ni stvari koju »zastupa«.

Zatvorenost i isključivost, makar se činile »uspješnom metodom«, društveno »više štete nego koriste«. — Samozadovoljenje i precjenjivanje, naduto sebeljublje — napisao je, davno, La Bruyère — neće nikada društveno uroditi plodom. Drugim riječima: isključivo seznanje na samo-svoju istinu, samo-svoju ulogu, na jedino-znanstvenu metodu, jedinkorisnu, jedinknaprednu..., na svoj egoizam i ideologizam, koliko god se to činilo ortodoksno, nije na visini stvarnih ljudskih želja i potreba, i humanističkih načela.

Pisana riječ ima svoju široku rezonanciju (Scripta manent, govorili su stari), svoj široki odjek i, naravno, odgovornost. Prema tome, i njezin duh, njezina obavijest i poruka moraju biti prožeti tom širinom. Nepriustranost i humanost moraju u njoj biti nazočne i onda kad istini priznaje da je istina, i onda kad laži kaže da je laž. Jednostranost, sitničavost, ili, koji put, zlonamjernost jasno izbijaju »između« redaka. Prezirna šutnja kao i jednostrano registriranje spontano otkrivaju plitke namjere ili, katkada, potajni način zarobljavanja tiska: monopol nad istinom i misli.

Kršćanski tisak — uostalom kao i svaki drugi — morao bi, uz koješta drugo, posjedovati svakako dvije temeljne oznake: dijaloško-humanistički biljeg i kritičnost. Dijaloško-humanistička dimenzija bitna je značajka današnjega čovjeka koji u sebi, u svojem djelovanju i shvaćanju, nosi čovjekoljubive, a ne egocentrične motive i ciljeve. Katolik, kršćanin, morao bi imati ili se, barem, nužno odgajati u tome dijaloško-humanističkom duhu. Naravno, širina toga duha morala bi se jednako očitovati prema onima unutar Crkve kao i prema onima koji su izvan nje.

Kritičnost je danas isto tako potrebna. Stare legende i pobožne priče ne mogu nikada postati gotove činjenice. To, doduše, ne znači da mi danas moramo prijeći u neki scientizam; to nipošto! — ali moramo znati da naivno i nepromišljeno pričanje nema nikakva uspjeha; štoviše, razlogom je koji put da ljudi pomisle: »Sve što nam od tamo dolazi jednako je tako naivno i nepromišljeno.«

Kad govorimo o pisanoj riječi, valja potvrditi ono što je Mauriac negdje napisao: malo je korisno puko moraliziranje. Treba da činjenice govore, a ne autor, dokazi i razlozi, a ne auktoritet.

Ovdje se, naravno, nameće i pitanje slobode i odgovornosti u tisku. S katoličkog stajališta, sloboda je bitan element tiska. Tamo gdje se ona potisne, sve je zapravo potisnuto. Stoga je valja poštovati i podržavati. Prema najnovijim uputama crkvenih dokumenata sloboda je — u tisku kao i drugdje — poštovana do najveće mjere; može je ograničiti samo »narav stvari«. Drugim riječima, nikakva zabrana ili ograničavanje nemaju vrijednosti ako izravno ne proizlaze iz same naravi stvari. To znači da nas katolička svijest i savjest obvezuju na šutnju i suzdržljivost kad stvar *per se* nije dopuštena, odnosno kad se izravno protivi kršćanskoj vjeri i moralu. Očito, ne možemo kao kršćani zastupati i braniti nešto što je u očitoj opreci s kršćanstvom.

Tisak, dakle, mora posjedovati svoju slobodu, uz nužno poštovanje etike pisane riječi. Sloboda, međutim, — angažirana bi terminologija rekla »odgovorna sloboda« — pretpostavlja nužno odgovornost. Prava sloboda, naime, stotinu puta je to ponovljeno, ne znači nered i rušenje, niti izazov ili svađu. U ljudskom je biću na neki način i sama sloboda određena zakonima svijesti i razuma, logikom, znanošću, činjenicama i etikom. Sve to, dakako, važi i za pisanu riječ. Kad je riječ o katoličkom tisku, onda taj tisak mora na sebi nositi određene oznake katoličkih stajališta i načela. Uostalom, razboritost i mjera bitne su odlike svake razumne akcije.

Tisak, konačno, u svoj svojoj širini, kao najopipljiviji izraz i dokaz slobode duha — koliko god bio angažiran i poduzetan — ne smije, očito, u svojim postupcima i izvještajima biti, jednostavno, sredstvo »osvajanja« ili, kako se to koji put kaže, »pranje mozga«. On bi, kao vrhovni izraz svijesti i duha, uvijek morao ostati i djelovati na kulturnoj, intelektualnoj i moralnoj visini.

Istina bi ga morala više zanimati nego »dociranje«. Zbog toga bi u prvom redu morao braniti čovjeka i njegovu slobodu, društvo i njegovo uzdiza-

nje, potlačene i izrabljivane; istinu i stvarnost više nego uski interes i ideologiju. Koliko god bile svijetle i velike njegove misli i ideje, humani ih tisak nikada neće »namećati«; radije će dopustiti istini da sama od sebe djeluje. Ona to umije i može. Štoviše, samo svjedočanstvo istine, pravde i čovjekoljublja zna često biti mnogo učinkovitije negoli uporno isticanje i »branjenje«.

Jest, angažiranost je, rekli bi angažirani književnici, često potrebna, ali, poučavaju nas oni, ona nikada ne bi smjela »prekipjeti« preko estetski skladno podane umjetničke slike. Ta njihova pouka, mutatis mutandis, vrijedi, čini se, i na drugim područjima ljudskog djelovanja. Angažiranost je u nekim stvarima i prigodama stvarno potrebna. Međutim, ta angažiranost ne bi nikada smjela »prijeci« preko određenih etičkih i kulturnih norma i granica, tj. ne bi smjela zlobno poricati »tuđu« vrijednost ili, što je još gore, rušiti i odbacivati korisne doprinose »druge strane«. — Koliko god, dakle, određeni tisak imao svoj uski cilj i usmjerenost, ako želi pridonijeti rastu i napretku čovječanstva, mora poštovati i opsluživati opća načela istinoljubivosti i naravne etike.

Poslije ovih nekoliko iznesenih misli i gledišta, moglo bi se nekome činiti da bi pisana riječ morala u stvari biti uvijek »neutralna«, da se ne bi smjela »opredijel ti«. — Ne! To nikako! Od »neutralnosti« do nepristranosti dovoljno je velik »razmak« da te dvije stvari ne treba brkati.

Tisak u načelu mora biti istinoljubiv, dijaloški otvoren i uljudben; ali isto tako određen i dorečen, često čak i izazovan, i polemičan; u svakom slučaju valja da zna što nam želi kazati. — Istinoljubivost i dijaloška otvorenost ne nalažu »neutralnost«, nego samo nepristranost. Uljudba, s druge strane, traži human ton i način pri iznošenju svojih ili pobijanju tuđih stajal štа.

Ovdje se, dakako, postavlja pitanje usmjerenosti, širine i otvorenosti publikacija, odnosno odgovornosti uredništva. I jedno i drugo dobrim su dijelom određeni općim shvaćanjem i ulogom tiska. Znamo da je namjena lista u načelu mjerilo njegove širine; ali se u svakom slučaju — potrebno je naglasiti — valja pridržavati istinoljubivosti i etičkih načela.

Stoga, općenito u tisku, posebno u publikacijama širega, općeg značaja ili, rec mo, u časopisima namijenjenim za produbljanje određene tematike, za izučavanje i rješavanje pojedinih pitanja, valja iskreno poštovati načelo pluralizma u iznošenju i donošenju tumačenja i mišljenja ili, barem, metodu potrebne objektivne obaviještenosti. Cehovska zatvorenost i ideološka borbenost ne mogu ništa dobro pridonijeti. Jednostrano formiranje i informiranje čitatelja rađa duhovnim siromaštvom, te se prije ili poslije osvećuje.

Iako je, znamo, svaki autor u prvom redu odgovoran za svoj napis i svoje mišljenje, i uredništva u tom pogledu imaju određenu ulogu i odgovornost. Međutim, ako prihvatimo načelo pluralizma ili, bolje, otvorenost publikacija, onda je samo po sebi jasno, da uredništvo mora propustiti često stvari s kojima se u potpunosti i ne slaže, ili, recimo, mišljenja kao probleme i izazov, a ne kao rješenja. — Na žalost, tu se više puta brkaju

stvari. I čim je neko uredništvo šire i snošljivije, to više čuje primjedaba i zamjerki. Čudno! Kao da publikacije moraju biti samo glasila urednikovih ili, točnije, jednobojnih gledišta. To krivo shvaćanje, čin se, još uvijek čini da se oko pojedinih publikacija stvaraju zatvoreni krugovi istomišljenika koji ne mogu propustiti »ono drugo« mišljenje.

Ako igdje, u tisku bi — u našim katoličkim časopisima i zajedničkim glasilima — trebalo naći mjesta različitim shvaćanjima, obavijestima, smjеровima i tumačenjima. Samo izravna konfrontacija gledišta i mišljenja može uroditi plodnim dijalogom i sintezom ispravne misli. Svako »ušutkivanje« ili, čak, jednostrano izvješćivanje i obavješćivanje priprema u stvari opasnu klimu nesnošljivosti i apsolutizma u tisku.

Tisak u svojoj širini i slobodi ne može biti »jednobojan«, ali — i unatoč tome — kad je riječ o jednom određenom tisku, u našem slučaju katoličkom tisku, onda je doista pohvalna oznaka toga tiska da, uza svu svoju raznolikost i širinu, teži za skladnim shvaćanjima i međusobnim razumijevanjima. Drugim riječima, ako ne možemo prihvatiti »zatvoreni« tisak, koji bi htio na svoj način formirati i informirati, ne možemo, dakako, kad je riječ o katoličkom tisku, prihvatiti nikakve ekstreme, jer se u biti svode na isto; ne možemo, dakle, pohvaliti stvaranje jednostranih redakcija — bilo s kojim atributom — koje ne vide ništa izvan svojega smjera i uredničkog kruga.

Katolički bi tisak morao sačuvati svoju širinu i raznovrsnost, bogatstvo svojih shvaćanja i tumačenja, zastupljenost različitih škola i smjerova, ali bi nužno morao biti između sebe organizacijski i sadržajno povezani i sustavniji (što nipošto ne isključuje traženje i zastupanje određenih rješenja i zaključaka, štoviše: iznošenje pojedinačnih gledišta, polemike, kritiku, valorizaciju i afirmaciju vlastitih stajališta i mišljenja).

U tom bi smislu trebalo osnivati i podržavati tisak u granicama jezično-nacionalnih prostora. Ne bi tu valjala razdioba na pojedine biskupije ili redodržave; to razdvaja i usitnjuje i onako malu nakladu katoličkih izdanja.

Konačno, bitna je oznaka tiska da bude stvaratelj i pokretač zdravih ideja i misli, osmišljavatelj prakse i života. Stoga on mora biti kreativan, na mahove izazovan, da bi u neprestanoj suprotnosti misli i života, različitih shvaćanja i mišljenja otvarao široka obzorja i pružao dovoljno svjetla za izbor zdravih misli i životnih sinteza.